

بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مراتع (مورد مطالعه: مرتع چقاقدو در استان کرمانشاه)

- ❖ روناک احمدی؛ دانشجوی دکتری مرتعداری دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
- ❖ قدرت اله حیدری*؛ دانشیار گروه مرتع، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
- ❖ غلامرضا خوش‌فر؛ دانشیار دانشگاه گلستان، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، گروه علوم اجتماعی، گرگان، ایران

چکیده

هدف از این تحقیق شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در عملیات اصلاح و احیای مرتع چقاقدو در شهرستان سرپل‌ذهاب-استان کرمانشاه است. تحقیق از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش تحقیق، علی-همبستگی است. برای داده‌پردازی علاوه بر آمار توصیفی و ضریب همبستگی، از آماره‌های استنباطی نظیر رگرسیون چندگانه و تکنیک تحلیل مسیر استفاده شده است. نتایج حاصل از ضریب همبستگی نشان داد که متغیرهای حضور در جلسات عمومی، روابط صمیمانه با همسایگان، تسلط مروجین بر مباحث فنی، ارائه خدمات ترویجی در زمینه اصلاح و احیای مرتع، واگذاری مسئولیت بخشی از برنامه‌ها به بهره‌برداران، عضویت در سازمان‌های محلی، آشنایی بهره‌برداران با برنامه‌ها و شرکت در دوره‌های آموزشی و ترویجی دارای بیشترین همبستگی با میزان مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مرتع هستند. نتایج رگرسیون چندگانه به شیوه Enter بر روی متغیرهای زمینه‌ای نشان‌دهنده آن است که متغیر سطح تحصیلات، بیشترین اثر مثبت و مستقیم (۰/۲۸۱) و بیشترین اثر مثبت و کل (۰/۳۵۷) را بر میزان مشارکت بهره‌برداران دارد، همچنین تعداد دام، تعداد افراد تحت تکفل و درآمد در اولویت‌های بعدی قرار دارند. در بین متغیرهای زمینه‌ای سن و سابقه بهره‌برداری دارای اثر منفی (۰/۴۸۲- و ۰/۴۶۸-) بر مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مرتع هستند. بنابراین توجه خاص به عوامل مذکور می‌تواند در دستور کار مدیران و برنامه‌ریزان قرار گیرد و زمینه‌های مشارکت هر چه بیشتر بهره‌برداران را در اصلاح و احیای مراتع، در هر منطقه فراهم آورد.

کلید واژگان: مشارکت، بهره‌برداران، اصلاح و احیای مرتع، مرتع چقاقدو، استان کرمانشاه

۱. مقدمه

منابع طبیعی به طور اعم و مراتع به طور اخص، خمیرمایه‌های اساسی برای توسعه و رشد بخش کشاورزی و توسعه و رفاه جامعه بشری به شمار می‌روند [۳]. هر گونه کم توجهی به این منبع مهم موجب کاهش امکانات توسعه و تولید منابع طبیعی و در نهایت کاستن از کیفیت زندگی در دراز مدت خواهد شد [۹]. تخریب مراتع و کاهش محصولات کشاورزی نه تنها به صورت مستقیم موجب کمبود مواد غذایی می‌شود، بلکه عامل کاهش تولیدات دامی که تامین کننده بخش مهمی از مواد غذایی کشور می‌باشد نیز می‌گردد [۱]. فرهنگ خاص هر جامعه شکل دهنده شیوه‌های تصمیم‌گیری و ارتباط آن جامعه است. فعالیت‌هایی باید از سطح محلی شروع شود اما گاهی لازم است کاری کنیم که مردم احساس کنند که آن‌ها واقعا در این فرآیند شریک و سهیم هستند. سازمان‌های غیر دولتی در این مورد می‌توانند نقش مهمی داشته باشند. گاهی نیز ضرورت دارد که تشکیلات دولتی اختیارات تصمیم‌گیری بیشتری را به مردم محلی واگذار نمایند [۲۳]. امروزه نقش مشارکت مردم در امر اصلاح، احیا و مدیریت منابع طبیعی ملموس و از رویکردهای جدید سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور به شمار می‌رود [۱۵]. تجارب موجود بیانگر آن است که دولت‌ها به هر میزانی که مهارت استفاده از توانایی مردم در فرآیند مدیریت منابع طبیعی را دارا باشند، به همان میزان به اهداف توسعه پایدار نزدیک‌تر می‌شوند [۱۴]. مشارکت به معنی بر انگیختن حساسیت مردم و در نتیجه افزایش درک و توان آن‌ها برای پاسخگویی به طرح‌های توسعه است. به تعبیر دیگر مشارکت شامل دخالت مردم در فرآیند تصمیم‌گیری، اجرای طرح‌ها و سهیم شدن آن‌ها از منافع طرح‌های توسعه و مداخله در ارزیابی طرح‌ها است [۲۵]. به همین دلیل، یکی از مفاهیم اساسی در توسعه منابع طبیعی و جلوگیری از تخریب مراتع، مشارکت دادن مرتعداران در تمام مراحل کار است [۷]. گارفوسو همکاران و گزن [۷ و ۸]، بیان می‌کنند که

موفقیت فعالیت‌های حفاظتی تنها به طراحی یک برنامه خوب منوط نیست، بلکه وجود سازمانی با ارتباطات و انعطاف‌پذیری بالا در سطح محلی به منظور مشارکت ساکنین محلی ضروری است. بررسی‌ها نشانگر آن است که برای مدیریت منابع طبیعی، استفاده به تنهایی از سیستم‌های اداری نمی‌تواند کارایی لازم را داشته باشد بلکه نیازمند شناسایی مشارکت و فرآهم نمودن الگویی مناسب و پایدار در حفظ، احیا و بهره‌برداری از مراتع است. امروزه به رهیافت‌های مشارکتی در منابع طبیعی به عنوان رهیافت‌های اثر بخشی نگریسته می‌شود که می‌توانند با جلب مشارکت همگان زمینه‌ساز موفقیت طرح‌های مختلف در زمینه حفظ، احیا و بهره‌وری پایدار منابع طبیعی باشند [۲۹]. اصلاح و احیای مراتع به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که ضمن برقراری تعادل منطقی بین تولید و بهره‌برداری از علوفه مرتعی منجر به ارتقای کمی و کیفی مرتع و جلوگیری از اتلاف سرمایه شود. اجرای صحیح ضوابط اصلاح و احیای مراتع با توجه به شرایط اکولوژیکی هر منطقه نه تنها باعث بهبود پوشش گیاهی در سطح مراتع می‌شود بلکه موجب می‌شود سطح خاک از خطرات فرسایش آبی و بادی حفظ شود [۲]. حیدری و همکاران [۱۰]، در بررسی عوامل اقتصادی- اجتماعی مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در مدیریت پایدار مراتع در مراتع ییلاقی دشت بهار در همدان به این نتیجه دست یافتند که حمایت مالی دولتی، افزایش درآمد سالانه، آگاهی از فعالیت‌های مرتعداری و پیامدهای تخریب مرتع، اثر مثبت و معنی‌داری بر مشارکت بهره‌برداران دارند. آن‌ها همچنین نشان دادند که با افزایش یک درصد در میزان آگاهی بهره‌برداران، احتمال افزایش مشارکت ۲/۳۶ درصد و با افزایش هرساله به میزان اعتبارات، احتمال مشارکت ۰/۱۷ واحد افزایش می‌یابد. خانلری و همکاران [۱۶]، در پژوهشی با عنوان بررسی عوامل اجتماعی بر تمایل بهره‌برداران به تجدیدنظر طرح‌های مرتعداری در شهرستان سوادکوه نشان دادند که بین مسائل اجتماعی

آبخیزداری هستند. جلالی و کرمی [۱۲]، در تعیین عوامل مؤثر بر مشارکت مرتعداران در تعاونی‌های مرتعداری استان کردستان به این نتیجه رسیدند که موقعیت‌مداری، دانش فنی فرد، سطح سواد و خدمات ترویجی و تأمین نهاده‌ها دارای همبستگی معنی‌داری با متغیر میزان مشارکت افراد هستند. لوبل و همکاران [۱۹]، در بررسی مشارکت مردم در برنامه‌های حفاظتی مراتع در ایالت کالیفرنیا آمریکا به این نتیجه رسیدند که تأثیر متغیرهای شبکه اجتماعی و ارزش اجتماعی در مشارکت دامداران در برنامه‌های حفاظتی مراتع زمانی بیشتر خواهد شد که دامدار سهم بیشتری از مراتع را داشته باشند. روحی و همکاران [۲۵]، با بررسی نقش عوامل اجتماعی بهره‌برداران بر میزان مشارکت آنان در اجرای طرح‌های مرتعداری به این نتیجه رسیدند که با افزایش آگاهی از طرح‌های مرتعداری، احتمال مشارکت افزایش خواهد داشت و متغیر سن اثر منفی معنی‌داری بر مشارکت بهره‌برداران برای اجرای طرح‌های مرتعداری دارد. رودگر و همکاران [۲۶]، در بررسی رابطه بین ویژگی‌های فردی بهره‌برداران و میزان مشارکت آن‌ها در اجرای طرح‌های مرتعداری در دهستان نمارستاق، نشان دادند که بین متغیرهای سن، تحصیلات، شغل فرعی و مشارکت در طرح‌های مرتعداری رابطه معنی‌داری وجود داشته اما بین متغیرهای تعداد اعضای خانواده با مشارکت در طرح‌های مرتعداری رابطه معنی‌داری وجود ندارد. همت‌خواه و خلیقی [۱۳]، در تحقیق خود در رابطه با عوامل مؤثر بر عدم مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های مرتع و آبخیزداری در استان گلستان نتیجه گرفتند که بین سن، درآمد و میزان مشارکت بهره‌برداران رابطه‌ی معنی‌داری مشاهده گردید. اما بین سطح سواد، شناخت از پروژه‌ها و مالکیت و تمایل به مشارکت رابطه معنی‌داری مشاهده نشد. اسدی و همکاران [۴]، در تحقیقی با عنوان بررسی انگاره‌های مرتبط با مشارکت مردم محلی در فرآیند توسعه‌ی جنگل‌های حرا در جنوب ایران نتیجه گرفتند که متغیرهایی مانند شغل، سطح تحصیلات،

با میزان تمایل بهره‌برداران به تجدید نظر طرح‌های مرتعداری رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین ضریب همبستگی بین شاخص‌های عوامل اجتماعی و میزان تمایل به تجدیدنظر طرح مرتعداری نشان داد بین تمایل با این شاخص‌ها (بی‌ثباتی در ادامه شغل دامداری، مشکل مالکیت گروهی با شیوه بهره‌برداری گروهی، تأثیر میزان تحصیلات و...) ارتباط معنی‌دار وجود دارد. خاتون‌آبادی و همکاران [۱۷] نیز به ترتیب عوامل آموزشی، اقتصادی، برنامه‌ریزی و اجتماعی را مهم‌ترین موانع تأثیرگذار دامداران در احیای مراتع معرفی کردند. در کنار مزایای اقتصادی، حتی منفعت بردن از جلسات گروهی می‌تواند در مشارکت مردم تأثیر گذار باشد، از دیدگاه فردی، سطح تحصیلات، درآمد، جنسیت و اندازه خانوار از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر میزان مشارکت می‌باشند (۲۰). افراد دارای اراضی کشاورزی بزرگتر یا سطح رفاه بالاتر ممکن است به دلیل عدم نیاز به مزایای اقتصادی، تمایلی به مشارکت در مدیریت مرتع نداشته باشند (۲۱). شریعتی و همکاران [۲۷] در بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان جنگل‌نشین در حفاظت از جنگل‌های شمال و غرب کشور بیان کردند که سطح سواد، شرکت در کلاس‌های آموزشی-ترویجی، استفاده از نشریات و مجله‌های ترویجی، استفاده از فیلم‌های آموزشی، استفاده از جلسه‌های سخنرانی و تعداد دفعات تماس با مروجین را از عوامل اصلی مؤثر بر مشارکت روستاییان و بهره‌برداران در طرح‌های منابع طبیعی می‌دانند. موسایی و همکاران [۲۴]، در تحقیقی با عنوان ویژگی‌های مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری اعلام کردند متغیرهای میزان درآمد بهره‌برداران، شغل اصلی بهره‌برداران، نوع مالکیت، شرکت در دوره‌های آموزشی و ترویجی، مشارکت اجتماعی، مشورت با بهره‌برداران قبل از اجرای طرح‌ها، واگذاری مسئولیت بخشی از طرح‌ها به بهره‌برداران و دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع و مشخصات طرح‌ها از جمله عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های

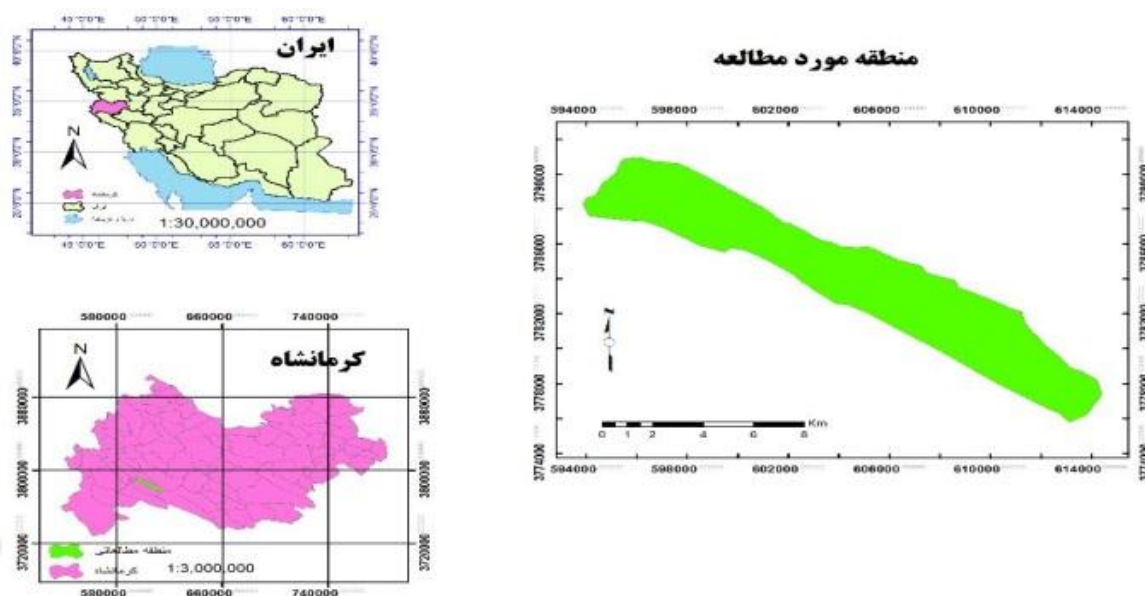
می‌دارد اندازه مزرعه، میزان درآمد و سطح تحصیلات بر مشارکت کشاورزان اثر مثبت دارد.

باتوجه به پیشنهاد تحقیق‌های بیان شده؛ پژوهشگران مهمترین پارامترهای تخریب مرتع و یا احیای آن را مرهون عوامل فردی و اجتماعی بهره‌برداران می‌دانند؛ لذا بررسی این فاکتور در مناطق مختلف ضروری به نظر می‌رسد. هدف از انجام این پژوهش، بررسی عوامل فردی و اجتماعی مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مرتع چقاکدو در استان کرمانشاه است.

۲. مواد و روش

مرتع چقاکدو بین طول جغرافیایی $34^{\circ}13'46''$ تا $28^{\circ}2'46''$ و عرض جغرافیایی $34^{\circ}13'34''$ تا $34^{\circ}7'48''$ در ارتفاع ۵۰۰ متری از سطح دریا واقع شده است (شکل ۱). تحقیق حاضر از نوع کاربردی و از نظر روش تحقیق علی-همبستگی است. بهره‌برداران مرتع چقاکدو در شهرستان سرپل ذهاب به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شدند، که در سال ۱۳۹۰ تعداد آن‌ها ۷۸ نفر برآورده شده است. با استفاده از فرمول کوکران ۶۷ نفر برآورد شد. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود که با بررسی منابع مختلف و بر اساس فرضیات و سؤالات تحقیق تدوین شد. روایی پرسشنامه مذکور از طریق نظرات متخصصان به صورت نظرخواهی انجام شد. اعتبار پرسشنامه از طریق آزمون راهنما تعیین و ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه ۰/۸۲ محاسبه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار و واریانس) و ضریب همبستگی اسپیرمن و در بخش آمار تحلیلی علاوه بر رگرسیون چندگانه به شیوه Enter، از تکنیک تحلیل مسیر نیز برای متغیرهای زمینه‌ای استفاده شد.

عضویت در تشکل‌های محلی، نوع بهره‌برداری به عمل آمده با مشارکت مردم محلی رابطه‌ی معنی‌داری دارند. بنابراین، توجه به اجرای صحیح و اصولی طرح‌های آبخیزداری و توصل جستن به همیاری و هم‌فکری جوامع روستایی ساکن در حوزه‌های آبخیز (مشارکت مردم در طرح‌ها) تا حدود زیادی می‌تواند خطرات ناشی از تخریب منابع آب و خاک کشور را کاهش دهد. هانستینگر و فورت‌من [۱۱]، در مطالعه‌ای با عنوان شیوه مدیریت و خواسته‌های جنگلداران در ایالت کالیفرنیا بیان کردند که نه تنها منفعت اجتماعی، بلکه ارزش‌ها و گرایش‌ها از جمله سن، درآمد، محل سکونت و اندازه مرتع بر تصمیم دامن‌داران در میزان مشارکت آن‌ها در مدیریت مؤثر است. فینستربوش و ویکلین [۶]، در تحقیقی با عنوان مشارکت بهره‌برداران در پروژه‌های توسعه؛ دریافتند هر چه کشور توسعه‌یافته‌تر، سطح مهارت فرد بیشتر، و رهبری اجتماعی کارا تر باشد، میزان مشارکت بیشتر خواهد شد. سوری و ایمانی [۲۸]، در بررسی تأثیر عوامل اقتصادی- اجتماعی مؤثر بر میزان مشارکت بهره‌برداران در اجرای طرح‌های مرتعداری و توسعه پایدار مراتع به این نتیجه رسیدند که از بین متغیرهای مورد بررسی، متغیر سن اثر معنی‌دار منفی و متغیرهای سطح سواد و درآمد ماهانه اثر معنی‌دار مثبتی بر روی مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های مرتعداری داشتند، در حالیکه تعداد واحد دامی و شغل دامن‌داران، هیچ رابطه معنی‌داری با میزان مشارکت بهره‌برداران نداشت. دامیانوس و گیاناکوپولوس [۵]، در بررسی مشارکت بهره‌برداران در برنامه‌های زیست‌محیطی- کشاورزی در یونان دریافتند که آموزش کشاورزان، جایگاه اقتصادی و اجتماعی، ارتباط با رسانه‌ها و کارشناسان بخش کشاورزی، سطح تحصیل و ارتباط با همسایگان و همکاران می‌تواند مشارکت کشاورزان را در برنامه‌های زیست‌محیطی تحت تأثیر قرار دهد. کوپن و همکاران [۱۸]، در تحقیقی در ایالت گجرات هند، بیان

شکل ۱- موقعیت منطقه مورد مطالعه

۳. نتایج

یافته‌های توصیفی حاصل از تحقیق نشان داد که ۶۴ درصد از بهره‌برداران در سن بالاتر از ۶۰ سال قرار داشتند. به طوری که دامنه سنی آن‌ها از ۳۶ تا ۸۱ سال و میانگین سن ۶۷ سال بود. نتایج همچنین نشان می‌دهد که ۷۶ درصد از بهره‌برداران بی‌سواد یا دارای سواد در سطح ابتدایی بودند. میانگین سال‌های تجربه و سابقه بهره‌برداری افراد در مرتعداری ۴۸/۶۱ سال با دامنه ۲۱ تا ۶۹ سال بود. میانگین میزان درآمد سالانه بهره‌برداران ۲۴/۰۶ میلیون تومان بود. به طوری که کمترین آن ۹/۵ و بیشترین درآمد آن‌ها ۵۰ میلیون تومان در سال بود (جدول ۱).

نتایج جدول دو نشان می‌دهد که از نظر بهره‌برداران پاسخگو، متغیرهای روابط صمیمانه با همسایگان، معاشرت با اکثر مردم روستا، تمایل برای شرکت در مراسم عزاداری، جلب اعتماد بهره‌برداران نسبت به اجرای برنامه‌ها و تمایل برای شرکت در مراسم جشن و شادی پنج اولویت اول مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیا مرتع است. (جدول ۲).

همچنین نتایج تحقیق نشان می‌دهد که اکثر متغیرها به جز میزان معاشرت با اکثر مردم روستا، میزان روابط صمیمانه با همسایگان، میزان مشورت با بهره‌برداران قبل از شروع برنامه‌ها، میزان توجه به نیازهای اقتصادی بهره‌برداران در طراحی پروژه‌های اصلاحی و احیایی، میزان قابلیت مروجین در برقراری ارتباط با بهره‌برداران، میزان مشارکت اجتماعی بهره‌برداران، زمینه‌سازی دولت برای مشارکت بهره‌برداران و میزان تمایل بهره‌برداران به مشارکت بدون دریافت دستمزد (رابطه معنی‌داری با مشارکت ندارند)، بقیه متغیرها رابطه مثبت و معنی‌داری با مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مرتع دارند. با توجه به نتایج، تسلط مروجین به مباحث فنی، ارائه خدمات ترویجی در زمینه برنامه‌های اصلاحی و احیایی مرتع، عضویت بهره‌برداران در سازمان‌های محلی، شرکت بهره‌برداران در دوره‌های آموزشی- ترویجی در رابطه با برنامه‌های اصلاحی و احیایی و واگذاری مسئولیت بخشی از برنامه‌ها به بهره‌برداران دارای بیشترین همبستگی مثبت با سطح اطمینان ۹۹ درصد با میزان مشارکت هستند (جدول ۳).

بر اساس نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون می‌توان

تحقیق می‌توان معادله رگرسیونی زیر را برای نشان دادن تاثیر متغیرهای مستقل زمینه‌ای بر متغیر وابسته (مشارکت) پیشنهاد کرد (رابطه ۱).

رابطه ۱

$$Y = 32/879 - 0.054(X1) + 0.1891(X2) + 0.1015(X3) + 0.393(X4) + 0.142(X5) - 0.149(X6)$$

نقش متغیرهای مستقل زمینه‌ای بر متغیر وابسته (مشارکت در اصلاح و احیای مرتع) را مشخص کرد. با توجه به این که $P_2 = 0/438$ است، می‌توان نتیجه گرفت که ۴۳/۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته ناشی از تأثیرات متغیرهای زمینه‌ای مستقل مطرح شده (سن، تحصیلات، تعداد دام، تعداد افراد تحت تکفل، درآمد سالانه و سابقه بهره‌برداری) است (جدول ۴). براساس یافته‌های حاصل از

جدول ۱. توزیع فراوانی بهره‌برداران بر حسب ویژگی‌های فردی

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
سن	>۴۰	۲	۳	۳
	۴۰-۴۹	۷	۱۰/۵	۱۳/۵
	۵۰-۵۹	۱۵	۲۲/۵	۳۶
	۶۰-۶۹	۲۳	۳۴/۵	۷۵/۵
	<۷۰	۲۰	۲۹/۵	۱۰۰
	جمع	۶۷	۱۰۰	-
تحصیلات (سال)	بی سواد	۲۱	۳۱/۳	۳۱/۳
	ابتدایی	۳۱	۴۴/۸	۷۶/۱
	راهنمایی	۹	۱۳/۴	۸۹/۶
	متوسطه	۴	۶	۹۵/۵
	دیپلم	۲	۳	۹۸/۵
	کارشناسی و بالاتر	۱	۱/۵	۱۰۰
سابقه بهره‌برداری	جمع	۶۷	۱۰۰	-
	<۳۵	۷	۱۰/۵	۱۰/۵
	۳۵-۴۵	۱۳	۱۹/۵	۳۰
	۴۶-۵۵	۲۹	۴۳/۵	۷۳/۵
	>۵۵	۱۸	۲۶/۵	۱۰۰
	جمع	۶۷	۱۰۰	-
تعداد افراد تحت تکفل	۱-۳	۱۲	۱۷/۹	۱۷/۹
	۴-۶	۴۵	۶۷/۱۶	۸۵/۰۶
	<۶	۹	۱۳/۴	۱۰۰
	جمع	۶۷	۱۰۰	-
	<۲۵	۳۷	۵۵/۲۲	۵۵/۲۲
	۲۵-۳۵	۲۳	۳۴/۳۲	۸۹/۵۴
میزان درآمد سالانه (میلیون تومان)	>۳۵	۷	۱۰/۴۴	۱۰۰
	جمع	۶۷	۱۰۰	-

جدول ۲. اولویت‌بندی نظرات پاسخ‌گویان در رابطه با عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیا مرتع (N=۶۷)

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	شاخص‌های مشارکت بهره‌برداران
۱	۰/۱۳۰	۰/۶۱	۴/۶۷	روابط با همسایگان
۲	۰/۱۴۵	۰/۶۷	۴/۶۱	معاشرت با مردم روستا
۳	۰/۱۶۶	۰/۶۵	۴/۴۳	تمایل برای شرکت در مراسم عزاداری
۴	۰/۱۵۵	۰/۷۷	۴/۰۵	میزان جلب اعتماد بهره‌برداران
۵	۰/۱۶۲	۰/۷۴	۴/۵۵	تمایل برای شرکت در مراسم جشن
۶	۰/۱۶۸	۰/۷۰	۴/۱۶	کمک کردن به همسایگان
۷	۰/۱۹۰	۰/۷۵	۴/۸۲	تسلط مروجین به مباحث فنی
۸	۰/۲۱۳	۰/۹۳	۴/۳۵	توجه به علایق و نیازهای بهره‌برداران
۹	۰/۲۱۴	۰/۸۸	۴/۱۰	مشورت با همسایگان
۱۰	۰/۲۲۴	۰/۹۱	۴/۰۵	حضور در جلسات عمومی
۱۱	۰/۲۵۱	۱/۰۲	۴/۰۸	احساس لذت از کار کردن با دیگران
۱۲	۰/۲۵۶	۰/۹۵	۳/۷۰	واگذاری بخشی از برنامه‌ها به بهره‌برداران
۱۳	۰/۲۵۹	۰/۹۳	۴/۰۵	مشورت با بهره‌برداران قبل از شروع برنامه‌ها
۱۴	۰/۲۶۲	۱/۱۴	۳/۸۵	آگاهی بهره‌برداران از اهمیت برنامه‌ها
۱۵	۰/۲۶۴	۰/۹۳	۳/۶۷	عضویت بهره‌برداران در سازمان‌های محلی
۱۶	۰/۲۷۱	۰/۹۷	۳/۶۲	بکارگیری دانش بومی بهره‌برداران
۱۷	۰/۲۷۲	۰/۸۷	۴/۲۰	قرض گرفتن وسایل نقلیه از همسایگان
۱۸	۰/۲۸۴	۱/۰۵	۴/۰۱	توجه به نیازهای اقتصادی
۱۹	۰/۲۸۶	۱/۰۴	۳/۴۹	مشارکت اجتماعی بهره‌برداران
۲۰	۰/۲۹۲	۱/۱۲	۳/۷۹	ارائه خدمات ترویجی
۲۱	۰/۲۹۴	۱/۰۰	۳/۴۱	آشنایی بهره‌برداران با برنامه‌های اصلاحی و احیایی
۲۲	۰/۲۹۸	۱/۹۷	۳/۵۰	قابلیت مروجین در برقراری ارتباط با بهره‌برداران
۲۳	۰/۳۰۴	۱/۰۴	۳/۴۱	شرکت بهره‌برداران در دوره‌های آموزشی - ترویجی
۲۴	۰/۳۵۰	۱/۰۰	۳/۷۹	زمینه‌سازی دولت برای مشارکت بهره‌برداران
۲۵	۰/۳۵۸	۱/۱۴	۳/۲۵	تمایل بهره‌برداران به مشارکت بدون دستمزد

در جدول شماره پنج نشان داده شده است، متغیر سطح تحصیلات، بیشترین اثر مثبت مستقیم و بیشترین اثر کل مثبت را بر میزان مشارکت بهره‌برداران دارد، همچنین تعداد دام و تعداد افراد خانواده در اولویت‌های بعدی قرار دارند. در بین متغیرهای زمینه‌ای سابقه بهره‌برداری و سن دارای اثر منفی بر مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مرتع هستند، یعنی با افزایش سابقه بهره‌برداری و سن میزان مشارکت کاهش یافته‌است.

پس از به دست آمدن ضرایب بتا می‌توان تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم هر یک از متغیرهای مستقل را بر متغیر وابسته محاسبه کرد. در جدول ۵ اثرات مستقیم و غیر مستقیم و اثر کلی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مشارکت در اصلاح و احیای مرتع نشان داده شده است. در شکل یک، اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (میزان مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مرتع) نشان داده شده است. همان‌گونه که

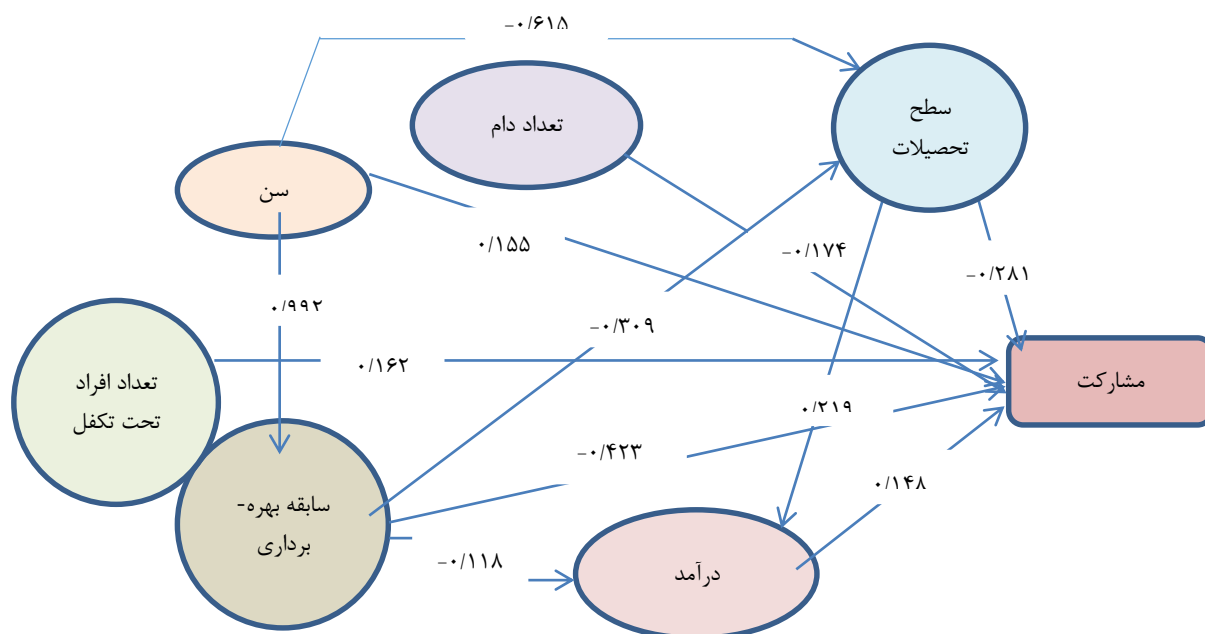
جدول ۳. رابطه بین متغیرهای تحقیق با مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیا مرتع (N=۶۷)

P	R	متغیرها
۰/۴۰۸	۰/۱۰۳	معاشرت با مردم روستا
۰/۰۰۲	۰/۳۷۶**	تمایل برای شرکت در مراسم جشن
۰/۰۰۰	۰/۴۴۷**	تمایل برای شرکت در مراسم عزاداری
۰/۰۰۰	۰/۶۴۶**	حضور در جلسات عمومی
۰/۰۰۰	۰/۶۲۰**	احساس لذت از کار کردن با دیگران
۰/۰۰۳	۰/۳۶۱**	کمک کردن به همسایگان
۰/۰۰۰	۰/۶۸۵**	مشورت با همسایگان
۰/۳۶۲	۰/۱۱۳	روابط با همسایگان
۰/۰۰۰	۰/۰۰۶**	قرض گرفتن وسایل نقلیه از همسایگان
۰/۰۵۶	۰/۲۳۵	توجه به علایق و نیازهای بهره‌برداران
۰/۰۰۱	۰/۳۸۱**	تسلط مروجین به مباحث فنی
۰/۱۸۹	۰/۱۶۲	مشورت با بهره‌برداران قبل از شروع برنامه‌ها
۰/۰۱۷	۰/۲۹۲*	میزان جلب اعتماد بهره‌برداران
۰/۱۹۲	۰/۱۶۱	توجه به نیازهای اقتصادی بهره‌برداران
۰/۰۵۰	۰/۲۴۱*	آگاهی بهره‌برداران از اهمیت برنامه‌ها
۰/۰۰۰	۰/۴۱۸**	ارائه خدمات ترویجی
۰/۰۰۲	۰/۳۷۴**	واگذاری بخشی از برنامه‌ها به بهره‌برداران
۰/۰۳۲	۰/۲۶۲*	بکارگیری دانش بومی بهره‌برداران
۰/۰۰۸	۰/۳۲۱**	عضویت بهره‌برداران در سازمان‌های محلی
۰/۱۱۳	۰/۱۹۵	قابلیت مروجین در برقراری ارتباط با بهره‌برداران
۰/۰۰۶	۰/۳۳۵**	آشنایی بهره‌برداران با برنامه‌های اصلاحی و احیایی
۰/۰۰۲	۰/۳۶۸**	شرکت بهره‌برداران در دوره‌های آموزشی - ترویجی
۰/۳۶۱	۰/۱۱۳	مشارکت اجتماعی بهره‌برداران
۰/۵۵۷	۰/۰۷۳	زمینه سازی دولت برای مشارکت بهره‌برداران
۰/۴۶۰	۰/۰۹۲	تمایل بهره‌برداران به مشارکت بدون دستمزد

جدول ۴. تحلیل رگرسیون چندگانه به منظور تعیین متغیرهای مستقل در تبیین میزان مشارکت در اصلاح و احیا مرتع (N=۶۷)

متغیرهای وارد شده به مدل	ضرایب رگرسیونی (B)	ضرایب رگرسیونی استاندارد (Beta)	خطای استاندارد	مقدار t	سطح معنی‌داری
مقدار ثابت	۳۲/۸۷۹	-	۱۵/۳۶۳	۲/۱۴۰	۰/۰۲۶
X1 سن (سال)	-۰/۰۴۵	-۰/۱۵۵	۰/۲۸۵	-۰/۱۹۱	۰/۰۱۹
X2 سطح تحصیلات	۰/۸۹۱	۰/۲۸۱	۰/۸۳۶	۱/۰۶۶	۰/۰۰۱
X3 تعداد دام (راس)	۰/۰۱۵	۰/۱۷۴	۰/۰۳۳	۰/۴۵۱	۰/۰۱۴
X4 تعداد افراد تحت تکفل	۰/۳۹۳	۰/۱۶۲	۰/۲۴۸	۱/۵۸۹	۰/۰۱۷
X5 درآمد سالانه (میلیون تومان)	۰/۱۴۳	۰/۳۴۳	۰/۱۶۶	۰/۸۶۱	۰/۰۰۳
X6 سابقه بهره‌برداری (سال)	-۰/۱۴۹	-۰/۲۷۷	۰/۲۷۷	-۰/۵۳۸	۰/۰۰۲

شکل ۲. نقش مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل زمینه‌ای بر متغیر وابسته تحقیق (مشارکت در اصلاح و احیای مرتع)

جدول ۵. مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	مجموع اثر	اولویت
سطح تحصیلات	۰/۲۸۱	۰/۰۷۶	۰/۳۵۷	۱
تعداد دام	۰/۱۷۴	-	۰/۱۴۷	۲
تعداد افراد تحت تکفل	۰/۱۶۲	-	۰/۱۶۲	۳
درآمد سالانه (میلیون تومان)	۰/۱۴۸	-	۰/۱۴۸	۴
سابقه بهره‌برداری (سال)	-۰/۴۲۳	-۰/۰۴۵	-۰/۴۶۸	۵
سن (سال)	۰/۱۵۵	-۰/۶۳۷	-۰/۴۸۲	۶

۴. بحث و نتیجه‌گیری

ضمن توجه به جایگاه مشارکت بهره‌برداران در توفیق برنامه‌های اصلاح و احیای مراتع و همچنین حفاظت و نگهداری طرح‌های انجام‌شده، مشارکت و همکاری بهره‌برداران باید همواره با استقبال و رضایت بهره‌برداران مناطق مورد مطالعه قرین باشد. بنابراین باید عوامل مؤثر بر افزایش مشارکت بهره‌برداران را شناخت و به آن‌ها توجه کرد.

نتایج به دست آمده در این تحقیق بیانگر آن است که عوامل گوناگونی بر اندازه مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مرتع چقاکدو در استان کرمانشاه تأثیرگذار است. از جمله مهم‌ترین این ویژگی‌ها، خصوصیات فردی بهره‌برداران می‌باشد. مطابق با نتایج به دست آمده در این مطالعه ملاحظه شد، متغیرهایی مانند سطح تحصیلات، تعداد دام، تعداد افراد تحت تکفل، درآمد، سن و سابقه بهره‌برداری دارای اثرات معنی‌داری بر مشارکت

با اثر مستقیم و افزایش تعداد دام نیز به نظر می‌رسد بهره‌بردارانی که دارای دام بیشتری هستند برای اصلاح و احیای مرتع تمایل بیشتری دارند زیرا که افزایش دام افزایش درآمد را در پی دارد و با افزایش درآمد میزان روابط بهره‌برداران با جهان پیرامون افزایش یافته و به دست آوردن داده و دانسته در مورد به مزایای عملیات مذکور زیاده‌تر است. این امر نشان می‌دهد که بهره‌بردارانی که تعداد دام زیادتری دارند بیشتر بر درآمدهای طولانی مدت اصرار داشته‌اند. بنابراین یک پیشنهاد خوب جهت تجدید مشارکت آنان می‌تواند ایجاد تعاونی‌های دامداری در بین مرتعداران است. همچنین در مورد اثر مثبت و مستقیم تعداد افراد تحت تکفل در افزایش مشارکت بهره‌برداران، می‌توان چنین بیان کرد که با افزایش تعداد افراد تحت تکفل، خانوارها از قدرت فردی به صورت رایگان و موجود برای اجرای برنامه‌های اصلاحی و احیایی مراتع، بیشتر استفاده می‌کنند، بنابراین با افزایش تعداد افراد تحت تکفل، مشارکت بهره‌برداران افزایش می‌یابد.

همچنین نتایج رتبه‌بندی ایده‌های بهره‌برداران مربوط به فاکتورهای تأثیرگذار بر مشارکت نشان می‌دهد عواملی که باعث ارتباط بهره‌بردار با یکدیگر می‌شود نظیر روابط با همسایگان، معاشرت با مردم روستا، شرکت در مراسم عزاداری و جشن؛ رتبه‌های نخست را به خود اختصاص داده‌اند، این نتیجه در راستای مطالعات برخی محققین [۵، ۷ و ۸] است. به نظر می‌رسد که وجود روابط اجتماعی متناسب با التفات به اثری که در افزایش مشارکت دارد، افزایش توسعه، درآمد و سود را در پی دارد و نیرو و رغبت بهره‌برداران در مشارکت در اصلاح و احیای مراتع، بر پایه ارتباطاتی که با دیگر اشخاص دارند شکل می‌گیرد و با کسب اطلاعات و امکانات بیشتر، مشارکت خود را قوی و هم‌جهت با آن رسیدن به موفقیت را مقدور می‌سازند. بنابراین آماده‌سازی زمینه بحث و گفتگو و برگزاری کلاس‌ها و سخنرانی‌ها، جشن‌ها و مراسم‌ها که در نهایت به ایجاد همبستگی، اعتماد و رغبت‌های مشترک در بین مرتعداران منتهی شود، می‌تواند به عنوان راهکاری

بهره‌برداران در اصلاح و احیای مراتع می‌باشند و قادرند ۴۳ درصد از تغییرات مشارکت بهره‌برداران را تبیین نمایند. جمعی از محققین [۴، ۵، ۶، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۸، ۲۳ و ۲۶] از تأثیر متغیرهای مذکور در مشارکت بهره‌برداران طرفداری می‌کنند. طبق نتایج، سن و سابقه بهره‌برداران دارای اثرات منفی بر مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مراتع هستند، یعنی هر چه سن بهره‌برداران بیشتر شود، مشارکت آن‌ها کاهش می‌یابد، در نتیجه بهره‌برداران جوان‌تر مشارکت بیشتری در اصلاح و احیای مراتع دارند. اثر منفی سن بر مشارکت را می‌توان ناشی از ضعف، فرسودگی و کاهش قدرت و توان بدنی و ذهنی برای مشارکت در اجرای برنامه‌ها، کاهش تمایل و علاقه به مشارکت در اجرای فعالیت‌ها و دیدگاه سنتی و قدیمی مرتعداران مسن و راضی نشدن به روش‌های جدید و فن‌آوری‌های نو دانست که باعث کاهش مشارکت می‌گردد. به این ترتیب شرایط سنی بهره‌برداران فاکتوری اساسی در اجرای برنامه‌های اصلاح و احیای مراتع می‌باشد و تلاش در بکارگیری بهره‌برداران با سن کم جهت مشارکت در اصلاح و احیای مراتع می‌تواند در روند عملیات مؤثرتر باشد. متغیر تأثیرگذار دیگر، سطح تحصیلات بهره‌برداران است که دارای بیشترین اثرگذاری مثبت به طور مستقیم و غیر مستقیم بر مشارکت بهره‌برداران است، به نظر می‌آید که با افزایش تحصیلات، زمینه فهم سوده‌های ناشی از اجرای برنامه‌های اصلاح و احیای مراتع بیشتر آماده خواهد شد و بهره‌برداران با مشارکت در پروژه‌ها تلاش در ارتقاء درآمد طولانی مدت خود خواهد نمود. از آنجا که میزان تحصیلات بهره‌برداران در منطقه مورد مطالعه بسیار کم است، می‌توان بیان کرد که افراد باسواد کمتر میل به بیشه مرتعداری و چوپانی داشته و بیشتر به سایر مشاغل متمایل‌اند، در چنین وضعی به نظر می‌رسد همراه استفاده دانش بومی، زمینه‌های لازم جهت کاهش نرخ بی‌سوادی مورد توجه مدیران قرارگیرد تا تغییرات مثبت در زمینه مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مراتع ایجاد شود. در رابطه

بنابراین مؤثرترین رویکرد جهت افزایش مشارکت بهره‌برداران، شرکت در جلسات گروهی، استفاده از فیلم‌های آموزشی، ملاقات با رهبران محلی، ارتباط با مروجان و سخنرانی‌های ترویجی، بالا بردن سطح علم آنان از راه تشکیل دوره‌های آموزشی در زمینه فواید برنامه‌های اصلاح و احیای مراتع، دیدن مرتب پروژه‌های انجام شده، بکارگیری مروجان با تجربه و با تخصص در زمینه اصلاح و احیای مراتع، احترام به بهره‌برداران و ارتباط با آنها و نظرخواهی از آنها هم در وهله مطالعات اولیه و هم در وهله اجرا و دادن توان تصمیم‌گیری به آنان است.

مناسب برای بالا بردن مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مراتع باشد.

در بخش دیگر، نتایج حاصل از ضریب همبستگی نشان داد که متغیرهای حضور در جلسات عمومی، روابط صمیمانه با همسایگان، تسلط مروجین بر مباحث فنی، ارائه خدمات ترویجی در زمینه اصلاح و احیای مراتع، واگذاری مسئولیت بخشی از برنامه‌ها به بهره‌برداران، عضویت در سازمان‌های محلی، آشنایی بهره‌برداران با برنامه‌ها و شرکت در دوره‌های آموزشی و ترویجی دارای بیشترین همبستگی با میزان مشارکت بهره‌برداران در اصلاح و احیای مراتع هستند. مطالعات برخی محققین [۴، ۱۲، ۲۲ و ۲۵] مؤید این بخش از پژوهش است.

References

- [1] Abedi sarvestani, A. 2006. Position to promote the development with an emphasis on participation, rural development, Journal of Title 1. (In Persian)
- [2] Ansari, V. 2007. Executive technical principles of rangeland restoration projects. Pune publication, 152 pp.
- [3] Azkia, M, and Ghafari, Gh. 2001. The relationship between social cohesion and social inclusion in rural areas, organized by the city of Kashan rural, agricultural economy and development, 365(9), 39-58. (In Persian)
- [4] Asadi, A., Sharifzade, A. Sharifi, M. 2008. Evaluate ideas related to the participation of local people in the development process mangrove forests in southern Iran. Iranian Journal of Natural Resources. 61 (4): 849-865. (In Persian)
- [5] Damianos, D., and Giannakopoulos, N. 2002. Farmers' participation in agri-environmental schemes in Greece. British Food Journal, 104(3/4/5), 261-273.
- [6] Finsterbusch, K., & Van Wicklin, W. A. 1989. Beneficiary participation in development projects: Empirical tests of popular theories. Economic Development and Cultural Change, 573-593.
- [7] Garforth, C., Van Schoot, C., & Maarse, L. 1988. The role of extension in developing the use of rangelands. Agricultural Administration and Extension, 30(4), 325-334.
- [8] Gezon, L. 1997. Institutional structure and the effectiveness of integrated conservation and development projects: Case study from Madagascar. Human Organization, 56(4), 462-470.
- [9] Hafeznia, M. 2008. Introduction to research methods in the humanities. The seventeenth edition, the publisher, Tehran, 160pp. (In Persian)
- [10] Heydari, Q., Rastgar, Sh. and Forotani, B. 2012. Assessment of socio - economic factors affecting the participation of local communities in the sustainable management of grasslands (Case Study: plain spring summer grasslands Hamedan province). Journal of Rangeland Management Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, 1(2), 89-110. (In Persian)
- [11] Huntsinger, L., and Fortmann, L. P. 1990. California's privately owned oak woodlands: owners, use, and management. Journal of range management, 147-152.

- [12] Jalali, M. and Karami, A. 2003. Factors influencing participation of cooperative rangeland management of pastures in Kurdistan, in agriculture and horticulture, (70): 35-45. (In Persian)
- [13] Hemmatkhan, Y. and Khalighi, N. 2006. Factors affecting the non-participation of farmers in pasture management and watershed management plan. Case Study (Kachik representative basin farmers in Golestan Province). Journal of Agricultural Sciences and Natural Resources. 13 (4): 88. 101. (In Persian)
- [14] Johnson, N., Ravnborg, H. M., Westermann, O., & Probst, K. 2002. User participation in watershed management and research. Water Policy, 3(6), 507-520.
- [15] Khalighi, N. and Hematizade, Y. 2006. The analysis of the effective factors on ranchers not-participation in pasture and watershed project (case study: ranchers of Kichak area in Golestan province, Journal of Agriculture science and natural resources, 14(4): 524-538. (In Persian).
- [16] Khanlari, A., Heydari, Gh. and Ghorbani, J. 2012. The effect of social factors on the willingness of farmers to revise the range management plans (Case Study: the following summer pasture areas in the city Aslh Access). The first Congress of sustainable agriculture and natural resources, 80-96pp. (In Persian)
- [17] Khatonabadi, S, A, Amani, M. and Mirzaali. 2001. Preventive factors of herders' participation in rehabilitation of rangelands Aq Qala, Science and Technology of Agriculture and Natural Resources, (1): 39-54. (In Persian)
- [18] Koppen, B. C., Parthasarathy, R. and Safiliou, C. 2002. Poverty dimensions of irrigation management transfer in large-scale canal irrigation in Andra Pradesh and Gujarat, India (Vol. 61). IWMI.61, 96-25.
- [19] Lestari, S., Kotani, K., and Kakinaka, M. 2015. Enhancing voluntary participation in community collaborative forest management: A case of Central Java. Indonesia. Journal of environmental management. 150: 299-309.
- [20] Lubell, M. N., Cutts, B. B., Roche, L. M., Hamilton, M., Derner, J. D., Kachergis, E., & Tate, K. W. 2013. Conservation program participation and adaptive rangeland decision-making. Rangeland Ecology & Management, 66(6), 609-620.
- [21] Musyoki, J.K., Mugwe, J., Mutundu, K., and Muchiri, M. 2016. Factors influencing the level of participation of community forest associations in forests management in Kenya. Journal of Sustainable Forestry. 35: 3. 205-216.
- [22] Mahmoudi, G., Haidari, Gh. and Mirbozorgi, A. 2011. Journal of Renewable Natural Resources, Issue Four: 1-9. (In Persian)
- [23] Mirdamadi, S, M. and Mohammadi, A. 2001. Participation by abanzayy with people cope with stress to control wind erosion in the country, of forest and grassland, (84): 80-84. (In Persian)
- [24] Mosae, M., Malekmomamadi, S, G. Hosseini, F. and Mirdamadi, S, M. 2008. Characteristics affecting farmers' participation in watershed management plans in the province. Journal of Agricultural Sciences. 2 (7): 89 -102. (In Persian)
- [25] Rohi, F., Amirnezhad, H., Heydari, Q. and Ghorbani, J. 2008. Examine the role of social factors on women's participation in the projects beneficiaries of range management (rangelands city Vice City). Journal of Range, 3(1): 474-483. (In Persian)
- [26] Roodgar, a., Mahmoudi, G and Mahdavi, S, Kh. 2013. The relationship between individual characteristics of farmers and the involvement of them in the implementation of range management plans (Case Study: Rural namarestagh of the functions of Larijan city of Amol). The first congress of the environment, energy and biological defense. Page 1-5. (In Persian)
- [27] Shariati, M, R, Ziadbakhsh, S. And Varamin, N. 2005. Factors affecting the participation of villagers in conservation forester JnglHay North and West of the country. Journal of forest and rangeland. (67): 47-57. (In Persian)
- [28] Suri, M. and Imani, N. 2013. The effect of socio-economic factors affecting the farmers' participation in the implementation of range management plans and sustainable development and sustainable development Mrat.hmaysh Engineering and Management Mratdary agriculture, environment and natural resources sustainable, Hamedan, Faculty martyr Mofatteh, 1 -15. (In Persian)
- [29] Zuhdi, M., Khalili, A., NematPur, A., A., Masodi, H. and Shafiee, P. 1994. The Role of Islamic Councils in rural pasture management (Case Study Damavand city), pasture and range management Abstract Third National Conference on Iran. (In Persian)